

MAĎARSKÁ POLITIKA A PLÁNY OZBROJENEJ AKCIE NA SLOVENSKU V ROKOCH 1919 – 1920*

MIROSLAV MICHELA

MICHELA, M.: Hungarian policy and the plans of military action in Slovakia in the years 1919 – 1920. *Vojenská história*, 2, 12, 2008, pp. 64 – 83, Bratislava.

The work studies the aspect of Hungarian policy approaching the region of Slovakia and the Slovaks. It was the „Slovak Issue“ that was seen in the long-term as the one of the most acute and meanwhile the easiest ways towards the revision of a „status quo“. The goal is not that of presenting a complex interpretation of the Slovak-Hungarian, or Czechoslovak-Hungarian relations in the studied period. The only focus is on the plans and the conceptions of the contemporary Hungarian governing elites towards re-gaining the region of Slovakia by a military way. It represents, comparing with the scientific studies concerning the issue and published so far, an interpretation linking foreign-political and military aspects with the organization of the Propaganda „Slovak Act“ (Tót akció). The author introduces some interest groups concerned in the action, their approach and status in Hungarian policy. The study stems mainly from the archive materials and the materials of Hungarian Czechoslovak provenience as well as some published works.

Military History. Slovakia. Hungarian policy and Slovakia in the years 1919 – 1920.

Slovensko-maďarské vzťahy patria aj v súčasnej dobe medzi vysoko aktualizované historické témy. Predkladaná štúdia sa venuje jednému aspektu maďarskej politiky smerom k územia Slovenska a Slovákom. Práve „slovenskú otázku“ maďarské elity dlhodobo vnímali ako jednu z najakútnejších a zároveň aj najľahších ciest smerom k revízii status quo. Cieľom štúdie nie je ponúknuť komplexnú interpretáciu slovensko-maďarských, resp. československo-maďarských vzťahov v skúmanom období. Zameriava sa len na plány a koncepcie vtedajších maďarských vládnych elít smerom k (znovu)získaniu územia súčasného Slovenska vojenskou cestou. Pritom sa oproti doteraz publikovaným vedeckým prácam k danej problematike snaží ponúknuť interpretácie spájajúce zahraničnopolitické a vojenské determinanty s organizáciou propagandistickej „slovenskej akcie“ (Tót akció). Za dôležité tiež považujem predstaviť jednotlivé záujmové skupiny angažujúce sa v tejto akcii, ich koncepcie a postavenie v maďarskej politike. Nevenujem sa podrobnému rozboru vojenských plánov generálneho štábu, keďže túto oblasť už maďarská historická veda systematicky spracovala. V štúdiu sa opieram najmä o archívne materiály maďarskej a československej proveniencie a taktiež o publikované práce.¹

1 Ide najmä o materiály z Magyar Országos Levéltár (MOL), Hadtörténelmi Levéltár (HL), Archivu Ministerstva zahraničných vecí České republiky (AMZV) a Slovenského národného archívu (SNA) a zbierky publiko-

„SLOVENSKÁ AKCIA“ V ROKOCH 1919 – 1920

Na riešení „slovenskej otázky“, resp. „otázky Slovenska“, pracovalo v medzivojnovom období v Maďarsku viacero organizácií a líg. Niektoré vznikli spontánne, na obranu záujmov určitých skupín, iné takpovediac „na objednávku“ vládnych kruhov. Zároveň v období 1919–1921 prebiehala permanentná snaha maďarských vlád o získanie úplnej kontroly nad aktivitami rôznych iredentistických organizácií, ktoré začali vznikať po prvej svetovej vojne. Významnú úlohu v tomto smere hrala aj vzájomná rivalita medzi jednotlivými organizáciami a záujmovými skupinami.² Stávalo sa však aj to, že jedna osoba bola zaangažovaná zároveň vo viacerých organizáciách, alebo dokonca, že sa tá istá skupina, pravdepodobne kvôli vyhliadke lepšieho finančného zabezpečenia, rozhodla o založení paralelnej organizácie, ako napr. v prípade strany spišských Nemcov v Maďarsku.³ Aká bola motivácia aktivizovať sa v daných hnutiach? V tomto smere ponúka odborná literatúra hneď niekoľko vysvetlení. Okrem tradičnej lojality a viery v skoré obnovenie „historických hraníc“, hrali významnú úlohu aj osobné ambície a zištné pohnútky zapríčinené, napríklad stratou zamestnania, majetku a bývalých istôt, vidinou zárobku, či nadobudnutia nového spoločenského statusu.⁴

Na základe hlásení Vojtecha Tuku a Hornozemskej ligy v období medzi rokmi 1919 – 1921 vyvíjali na území Slovenska činnosť tieto iredentistické organizácie: Uhorsko-slovenská ľudová strana, Neodvislá slovenská strana, Slovenská centrálna kancelária, Uhorsko-rusínska politická strana, Spišský zväz, Zväz Nemcov z Hornej zeme, Hornozemská liga, organizácia Ivána Héjjasa, Kürthyho organizácia, Utečenecká kancelária, Hornouhorský komitét. Okrem týchto špecializovaných organizácií sa však na propagandistickej činnosti podieľali aj ďalšie väčšie aj menšie organizácie, o činnosti ktorých sa však nezachoval dostatok prameňov a v skúmanom kontexte nemajú väčší význam.⁵

Po páde bolševizmu v Maďarsku sa od jesene 1919 obnovila činnosť slovenskej emigrácie, ktorú predstavovali prouhorsky orientované osoby slovenského pôvodu. Prvou významnou organizáciou, v rámci ktorej sa organizovali, bola Bulissova Slovenská centrálna kancelária (Tót Központi Iroda). Táto organizácia si kládla za cieľ propagandou a konšpiračnou činnosťou pripraviť pôdu pre vojenské obsadenie Slovenska. Jej vedúcim sa stal bývalý prešovský advokát Károly Bulissa (Karol Bulissa), ktorý sa zviditeľnil už počas vyhlásenia samostatnej Východoslovenskej republiky v decembri roku 1918, pričom významnú

vaných archívnych materiálov. Z odbornej literatúry by som obzvlášť vyzdvihol staršie práce: KRAMER, J.: *Iredenta a separatizmus v slovenskej politike (1919-1938)*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957; BELLÉR, B.: *Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása*. Budapest : Akadémia Kiadó, 1975; ÁDÁM, M.: *A Kisantant és Európa 1920-29*. Budapest : Akadémia, 1989; BOROS, F.: *Magyar-csehszlovák kapcsolatok 1918-1921-ben*. Budapest : Akadémia Kiadó, 1970; GODÓ, Á.: *A Horthy-rendszer kalandor háborús tervei 1919-1921*. In: *Hadtörténelmi közlemények*, 1961, č. 1, s. 112-144.

2 Pozri, napríklad elaborát Slovenského hlavného oddelenia o minulých akciách a ich fungovaní. MOL. Külügyminisztérium levéltár. Politikai Osztály rezervált iratai (Küm. K 64) 1920-7-34.

3 MOL. Miniszterelnökség. Miniszterelnökség levéltára. (ME. K 26) 1921-XXXVIII-8848. Úrad ministerského predsedu túto žiadosť zamietol.

4 Je známe, že čs. úrady vnímali bývalých uhorských úradníkov ako nelojálnych. Podľa správy z októbra 1920 väčšina z týchto úradníkov, ktorí aj naďalej vykonávali štátnu službu v československo-maďarskom pohraničí, „sú v službách maďarskej iredenty“. Iná súhrnná správa (z apríla 1921) však už tieto tvrdenia popiera. SNA, f. Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska (MPS), škatuľa (šk.) 321, č. 154.

5 MOL. Küm. Politikai Osztály iratai (K 63) 1921-80-105; MOL. ME. K 26 1920-XL-3389; SNA, f. V. Šrobár, šk. 10, šk. 23. K otázke ich činnosti aj ŠROBÁR, V.: *Oslobodené Slovensko. Pamäti z rokov 1918-1920*. Bratislava : AEP, 2004, s. 152-171; Slovenská národná knižnica Archív literatúry a umenia, Anton Štefánek, 42 XIV 132, Maďarská iredenta; KRAMER, ref. 1.

úlohu v pozadí tohto hnutia mal aj maďarský odborník na menšinovú otázku Lajos Steier. Slovenskú centrálnu kanceláriu podporovali najmä vojenské kruhy, generálny štáb a ministerstvo vojny. Priamo do činnosti kancelárie boli zapojení aktívni dôstojníci, ktorí z oblastných vojenských veliteľstiev pašovali letáky na slovenské územie. Ich činnosť tiež výrazne dotovalo Ministerstvo zahraničných vecí.⁶ Zo štedrých dotácií si kancelária vydržovala aj početný aparát. Podľa niektorých správ táto práca pokročila najviac na východe Slovenska, kde mali 800 platených agitátorov a mnohých dôverníkov. Organizácia sa opierala najmä o bývalých funkcionárov uhorského režimu, dôstojníkov a inteligenciu. Na činnosť Slovenskej centrálnej kancelárie v oblasti propagandy poukazujú vydané letáky, ale aj pravidelne vydávané noviny *Slovenský národ* v náklade 50-tisíc výtlačkov. Prostredníctvom nich a platených agitátorov sa predstavitelia kancelárie snažili posilňovať a zviditeľňovať protičeské nálady na Slovensku. Na začiatku však zámerné nechceli odkryť svoj hlavný cieľ. Základné témy ich propagandy preto tvorili protičeské výpady, zdôrazňujúce „krivdy na Slovákoch“ v ČSR (hospodárske, jazykové a náboženské). Potierali ideu jednotného československého národa a kritizovali šírenie bolševizmu v republike. Zdôrazňovali najmä požiadavku plebiscitu a práva na samostatný národný život Slovákov (heslo: „Slovensko Slovákom!“). Napriek tomu, že hlavným cieľom Slovenskej centrálnej kancelárie bolo pripojenie Slovenska k Maďarsku, takticky akcentovali najmä nutnosť odtrhnúť sa od Čechov a vytvoriť samostatný štát. Bulissa sa výraznejšie zviditeľnil najmä po tom, ako predložil britskému diplomatovi Clerkovi memorandum, v ktorom poukázal na negatívne stránky českej politiky (politický aj hospodársky útlak, falošnosť československého nacionalizmu, počesťovanie) a prirovnal ju k bývalej rakúskej politike. Za veľkú túžbu slovenského národa označil želanie „oslobodiť sa spod českého jarma“.⁷ V propagačných materiáloch tejto skupiny sa od začiatku objavovali aj prouhorské vyhlásenia. Napríklad: „*Slovenský ľud ešte pred svetovou vojnou v tichosti nežil v dobrom priateľstve s Maďarmi a len jedna maličká čiastka štvaná Čechmi a podplatenými agitátormi preukazovala nepokoj, ktorý ale povstal tiež len z okamžitej nálady.*“⁸ Tieto vlastne zdôrazňovali potrebu zmeny, ktorú bolo nutné dosiahnuť akýmikoľvek prostriedkami.⁹

Druhá významná skupina sa vyprofilovala okolo Slovenského hlavného oddelenia (Tót főosztály) pri Ministerstve pre národnostné menšiny (vzniklo 22. septembra 1919). Na jeho čele stál Zoltán Szvieszésnyi (tiež Zlatoň Sviežeň). Ako to aj z názvu oddelenia vyplýva, išlo o inštitúciu, ktorej práca mala smerovať k získaniu a distribúcii informácií a zosúladeniu požiadaviek Slovákov so záujmami vlády. Szvieszésnyi ciele svojho oddelenia sformuloval takto: išlo im najmä o „*vytvorenie potrebných morálnych predpokladov pre opätovné pripojenie Slovenska*“, pričom práve túto otázku považoval v danom momente za najaktuálnejšiu a najvzretejšiu. Takže hlavné oddelenie do veľkej miery orientovalo svoju činnosť práve na Slovensko. Význam tejto činnosti vystihol slovami: „*Otázka Horného Uhorska je predo-*

6 Vo vyúčtovaní za činnosť od 1. 10. 1919 do 12. 4. 1920 vykázali dotácie až 5,8 milión korún. Z nich najväčšiu položku tvoria najmä sumy využité na prípravu povstania. K podrobnejšej analýze finančných tokov z Maďarska pozri: ANGYAL, B.: A csehszlovákiai magyarság anyarszági támogatása a két világháború között. In: *Régió*, 2000, č. 3, s. 131-177.

7 Slovenský národ, 8. 12. 1919, s. 2. Časti tohto memoranda publikovala aj denná tlač v Maďarsku (Pesti Napló, Szózat, Magyarországi).

8 Slovenský národ, 14. 12. 1919, s. 3.

9 „...slovenský národ nedá sa utlačiť a radšej si zvolí krutý zápas, ba aj smrť, ako český imperializmus!“ Žiadali prevedenie plebiscitu a následne samostatnosť. In: *Slovenský národ*, 14. 5. 1920, s. 1-3.

všetkým slovenskou otázkou...“.¹⁰ Významným prvkom aktivít oddelenia bola snaha nadviazať styky so slovenskými politikmi a získať ich pre prouhorskú orientáciu. Dôraz pritom kládli na predstaviteľov autonomistického hnutia. Podobne ako bulissovci aj oni rozvinuli sieť agitátorov a informátorov na území celého Slovenska. Na rozdiel od bulissovcov, ktorí sa viac spoliehali na vojenské riešenie, sa na hlavnom oddelení presadil názor, že reálne riešenie prinesie v prvom rade určitá forma konsenzu s predstaviteľmi Slovákov, čo však nevyklúčovalo ani vojenskú akciu, na organizácii ktorej sa aj oni priamo podieľali. Napriek veľkej podobnosti v propagandistickej argumentácii, práve týmto sa líši koncepcia Bulissovej a Szvieszenyiho skupiny. Na rozdiel od Slovenskej centrálnej kancelárie, Slovenské hlavné oddelenie nedisponovalo požadovanou sumou morálnej a finančnej podpory od vlády, čo predstavovalo významný dôvod súperenia týchto dvoch štátom dotovaných skupín.¹¹ Vzájomný konkurenčný boj v snahe získať absolútnu dôveru a podporu maďarskej vlády však neskončil víťazstvom ani jednej strany, a koncom jari 1920 na pokyn zhora sa ich činnosť reorganizovala.

Významnou súčasťou maďarskej revíznej politiky bola spolupráca so slovenskými politikmi, pričom v daných podmienkach prichádzali do úvahy najmä promaďarsky orientovaní Slováci, poväčšine emigranti. Medzi významnejšie osoby patrili Viktor Dvorčák, ktorý bol aj s pomocou hlavného oddelenia delegovaný do budapeštianskeho parlamentu. Po známej ceste na mierovú konferenciu v Paríži sa na jeseň 1919 k tejto skupine otvorene prihlásil aj významný predstaviteľ SLS, univerzitný profesor František Jehlička (Ferenc Jehlicska).¹² On bol hlavným iniciátorom Hlinkovej cesty a mal dôležitú úlohu pri formulovaní memoranda „*Pre mier v strednej Európe – memorandum Slovákov mierovej konferencii*“. Následne po návrate z Paríža začal Jehlička pomerne skoro otvorene spolupracovať s Maďarmi. Prechod známeho slovenského politika a Hlinkovho blízkeho spolupracovníka na maďarské pozície bol v Budapešti vnímaný ako významná skutočnosť, pričom je známe aj to, že Jehlička sa tešil podpore uhorského prímasa Jánoša Csernocha.¹³ Od novembra 1919 sa Jehlička začal aktívne podieľať na šírení protičeskoslovenskej propagandy. V svojej argumentácii sa opieral o Pittsburskú dohodu a autonomizmus, avšak jeho závery ďaleko prekračovali tento rámec. Tvrdil, že túžby Slovákov na svojbytnosť neboli vyplnené spojením sa s Čechmi a vytvorením republiky. Taktiež poukazoval na „neudržateľné zlé situáciu“, na hmotný a duchovný úpadok Slovenska. Za vinníkov označil Čechov, ktorých vykresľoval ako otrokárov, a tiež „hrstkú (slovenských) luteránskych zapredancov“. Tento negatívny obraz pravidelne umocňoval aj urážlivými pomenovaniami, ako napríklad „pepíci“, „české svine“, „zlodeji“, „husiti“, „čechúni“, atď. Protičeská argumentácia Jehličku mala silné konfesionálne pozadie. Zdôrazňoval „luteránstvo“ a „husitizmus Čechov“, ktorých opisoval ako úhlavných nepriateľov

10 MOL. Küm. K 64 1920-7-34.

11 MOL. Küm. K 64 1920-7-505; Tamže, K 63 1921-80-105.

12 K tomu pozri: DEÁK, L.: Cesta A. Hlinku do Paríža v roku 1919. In: *Andrej Hlinka a jeho miesto v slovenských dejinách*. Eds. F. Bielik – Š. Borovský, Bratislava : DaVel, 1991, s. 68-84; HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko a Trianon*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1988, s. 220-227; PEROUTKA, F.: *Budovanie štátu*. 1-2. 4. vydanie, Praha : Academia, 2003, s. 782-792.

13 Doposiaľ historická veda nepodala vyčerpávajúcu interpretáciu Jehličkových aktivít v tomto období. Najčastejšie je v tomto kontexte skloňovaný pocit sklamaní, ktoré vstupom na pôdu česko-slovenskej politiky zažil. Išlo tu najmä o sklamanie zo štátnej „českej“ politiky voči Slovensku a Slovákom a voči katolíckej cirkvi, ale pravdepodobne určitú úlohu hralo aj sklamanie z nevyplnenia osobných ambícií, ktorých mal Jehlička stále nadmieru. Okrem dôvodov zmeny Jehličkovej politickej orientácie ostáva nedostatočne zodpovedanou otázkou aj to, či bol o promaďarskej koncepcii presvedčený už pred parížskou cestou, alebo či sa pre ňu rozhodol až po jej neúspechu. K Jehličkovým politickým obratom a propagande: MICHELA, M.: Frantisek Jehlicka politikai pálfordulatai 1918-1920-ban. In: *Pro Minoritate*, 2005/Tél, s. 32-44.

katolicizmu. Naproti tomu postavil obraz „oklamaneho“, „zvedeneho Slováka“, ktorý nedostal právo vyjadriť sa, kam chce patriť, a ktorému hrozí asimilácia. Naproti negatívne mu obrazu slovenskej reality postavil obraz novej, tolerantnej, kresťanskej Budapešti, čím vlastne už na začiatku svojej emigrantskej kariéry odkryl aj hlavný cieľ svojej propagandy, pričom tvrdil, že Maďari sú ochotní garantovať Slovákom vlastnú samosprávu (autonómiu).¹⁴

Jednou z najvýznamnejších organizácií pôsobiacich na území Slovenska bola Hornozemská liga (Felvidéki liga). Aj v nej, podobne ako u ostatných iredentistických organizácií, sa aktivizovali dobrovoľníci, bývalí štátni zamestnanci a dôstojníci, t. j. ľudia, ktorí museli pre svoje presvedčenie opustiť dovtedajšie pôsobiská a mali očividný záujem o zmenu pomerov. Liga vznikla začiatkom roku 1919, krátko predtým, ako bolo dokončené pripojenie Slovenska k ČSR. Liga však nebola typickou „slovenskou organizáciou“, podobnou vyššie spomenutým. Aktivizovali sa v nej poväčšine ľudia maďarskej národnosti. V tomto duchu potom podporovala aj politické organizovanie Maďarov – konkrétne Krajinskú kresťansko-socialistickú stranu. Tak ako ostatné organizácie podobného typu, aj Hornozemská liga si kládla za cieľ prinavrátanie integrity Uhorska. Zo začiatku jej činnosť spočívala v starostlivosti o utečencov zo Slovenska a informovaní o náladách v republike.¹⁵ V tomto čase aj na propagandu využívali väčšinou materiály od iných organizácií. Neskôr však liga vybudovala na Slovensku podzemnú sieť tajných organizácií, ktoré sa mali priamo angažovať v plánovanej vojenskej akcii proti republike. Realizovala vyzvedačskú činnosť, podávala správy maďarským štátnym orgánom o situácii na Slovensku (aj prostredníctvom pravidelných hlásení a novinových rešerší), šírila propagandu, atď.¹⁶ Jej význam a aktivity vzrástli po nástupe kontrarevolúcie. V tomto období liga svoju činnosť zameriavala už aj na akcie vojenského charakteru s dôrazom na spravodajskú činnosť. V období od októbra 1919 po október nasledujúceho roka rozdistribovala vyše 2,3 milióna kusov propagačných materiálov, väčšinou vlastnej výroby a počet jej aktívnych špiónov dosiahol číslo 250.¹⁷ Od januára do júna 1920 dostávala pravidelnú finančnú podporu od maďarskej vlády. Politická situácia po ratifikovaní Trianonu, ale aj ekonomické opatrenia vlády (znižovania výdavkov na štátny aparát a iredentu) a ťažkosti s maďarskou menou, znamenali pre túto organizáciu postupný zánik.¹⁸

Distribúciou propagandistických materiálov na Slovensko sa v období rokov 1919 – 1920 zaoberala zvláštna expozitúra Ministerstva propagandy v Győri (oficiálne: Magyar propaganda minisztérium, Népszervezési akció dunántúli kirendeltsége Győr), ktorú viedol bývalý právnik Ede Ernyey. Zástupcu pre vojenské otázky mu robil kapitán Ágoston Nusser, ktorého pre jeho aktívnu účasť v maďarskej červenej armáde podozrievali z náklonnosti k bolševizmu. Po zániku Ministerstva propagandy (23. decembra 1919) expozitúru nezrušili. Dostala sa pod kontrolu II. oddelenia Úradu predsedu vlády (Miniszterelnökség). Expozitúra rozvinula úzku spoluprácu s významnými iredentistickými organizáciami v Maďarsku a udržiavala čulé kontakty aj s obyvateľstvom na Slovensku (napr. s kresťansko-socialistickým politikom Jánosom Toblerom). V období od januára po máj 1920 rozdistribovali na Slovensku 100-tisíc propagandistických zošitov a 200-tisíc letákov. Na územie Slovenska

14 Slovák Zahraničný, 22. 11. 1919, s. 1.

15 MOL. Küm. Elnöki osztály (K 59) 1919-3; SNA, f. Policajné riaditeľstvo Bratislava, šk. 771, 475/43.

16 ANGYAL, B.: Érdekvédelem és önszerveződés. Galanta-Dunajská Streda : Liliium Aurum-Forum Institute, 2002, s. 45.

17 MOL. ME. K 26 1922-IVbiz-2154.

18 MOL. ME. K 26 1922-IVbiz-96.

dopravili spolu 25-tisíc kusov *Slováka Zahraničného*, 10-tisíc kusov letáku „Radostná novina“, 25-tisíc Jehličkových proklamácií, pričom tieto materiály boli rozširované na celom území Slovenska. Časť poštou, časť po kuriéroch. Najmä v okolí Dunaja (Esztergom, Mosen, Komárom, Győr) sa dané osoby, okrem šírenia tlačovín, zapájali aj do osvetovej činnosti. Okrem už vyššie spomenutého počtu distribuovanej „jehličkovskej propagandy“ v období od januára do mája 1920, na Slovensko dopravili aj 5-tisíc maďarských letákov (najmä do Bratislavskej, Nitrianskej, Trenčianskej, Tekovskej, Hontianskej, Liptovskej, Oravskej župy a do Turca). Propagandistické materiály sa pašovali v menších balíkoch a v listoch. Noviny sa aj prostredníctvom slovenských vojakov dostávali do obehu na Slovensku (častou odmenou bol tabak).¹⁹ Propagandu šírili aj v Maďarsku, pričom zdôrazňovali najmä lásku k vlasti, tisícročnú jednotu a hospodársku previazanosť Maďarska so Slovenskom. V prvom rade sa však snažili o to, aby obyvateľstvo rozdelené hranicou udržiavalo kontakty na jej druhej strane.²⁰ Od 9. mája 1920 sa dostala expozitúra pod kontrolu Hornozemskej ligy, ktorá získala aj jej majetok. Vedúcim expozitúry sa stal Imre Hávor. Po tomto kroku sa stala závislá od osudu ligy, ktorá o rok taktiež oficiálne zanikla.²¹

PLÁNY VOJENSKÉHO PRIPOJENIA SLOVENSKA

Bývalé uhorské/maďarské elity, ktoré sa dostali opätovne k moci po potlačení bolševizmu v Maďarsku, v krajine nastolili tzv. národno-kresťanský, konzervatívny politický kurz. Neboli sa ochotní vzdať myšlienky integrity, čo následne viedlo k obrovskému rozmachu iredentistického hnutia. V tomto období vzniklo niekoľko revíznych plánov, súperilo viacero zahraničnopolitických koncepcií, a vzhľadom na to, že v stredoeurópskom regióne ešte stále nebola situácia skonsolidovaná, nemožno hovoriť o úplne bezvýznamných snahách.

Prvým zachovaným koncepčným dokumentom tohto razenia je už pomerne známe, tajné memorandum kontraadmirála Miklósa Horthyho, datované na 28. októbra 1919.²² Horthy v ňom predstrel svoje predstavy, ako doceliť obnovenie integrity, pričom tento dokument ponúka aj pohľad na metódy a ciele, ktoré boli neraz prítomné v maďarskej zahraničnej politike v nasledujúcom období. Z toho dôvodu uvediem niektoré zásadné momenty týkajúce sa ČSR.

Za nepriateľa číslo jeden Horthy označil Rumunsko, voči ktorému malo Maďarsko najväčšie územné nároky a disponovalo najsilnejšou armádou. Pred plánovaným útokom, ktorý mal nastať niekedy v roku 1921, odporúčal Horthy nadviazať priateľské styky s Rumunmi a zároveň podporovať miestnu iredentu. Juhošlavia predstavovala v týchto plánoch úlohu krajiny, s ktorou sa môže Maďarsko reálne najviac zbližiť. Horthy ale odporučil podporovať aj chorvátske nacionalistické, separatistické hnutie a rozbroje medzi Juhošlaviou a Rumun-

19 MOL. ME. K 26 1920-XLII-2684. Tiež MOL. ME. K 26 1921-XXXVIII-Hlásenie Dr. Ede Ernyeiho.

20 V rámci toho mali usporadúvať schôdze (najmenej 1x týždenne), distribuovať nimi zaslané letáky v svojom okolí, vysvetľovať význam týchto letákov, bojovať proti činnosti socialistov a židov, organizovať prechody na pašovanie letákov na Slovensko, zabezpečovať kontakt so Slovenskom a s konfidentmi. MOL. ME. K 26 1920-XLII-229.

21 MOL. ME. K 26 1920-XLII-List pre Perényiho z 20. 1. 1921.

22 Celé znenie dokumentu najnovšie: *Trianon. Nemzet és emlékezet*. Ed. M. Zeidler, Budapest : Osiris, 2003, s. 546-555. O reálnom význame a vplyve tohto tajného memoranda na zahraničnú politiku Maďarska, by sa, samozrejme, dalo polemizovať, je však zaujímavé, že v ňom obsiahnuté myšlienky sa v rôznych formách objavujú v následných koncepciách v celom medzivojnovom období. Ako tvrdí Ágnes Godó, toto memorandum tvorí akýsi fundament zahraničnej politiky počas celého obdobia Horthyho režimu. (Pozri: GODÓ, ref. 1, s. 118).

skom, čo malo udržiavať napätie v regióne. Československo nepovažoval za silného nepriateľa a v kontexte „českej akcie“ sa sústredil na otázku Slovenska. Prvý úder mal prísť z Poľska, kde odporučil založenie „slovenskej légie“ (asi 10-tisíc mužov), k čomu by Maďarsko prispelo len finančne. Počítal s poľským záujmom o spoločnú hranicu a aj s jeho nezaujmom o ovládnutie územia Slovenska.²³ Zároveň bol za zorganizovanie ďalšej slovenskej légie v Zalaegerszegu – zo slovenských zajatcov prichádzajúcich z Talianska. Tá mala zaútočiť na ČSR z juhu. Prevedenie týchto organizačných krokov považoval za nutné čím skôr z dôvodu možnej zmeny atmosféry. Regulárna maďarská armáda sa mala do vojenskej akcie zapojiť až po predpokladanom ústupe „českého vojska“ následkom vnútorných (povstanie) a vonkajších (útok slovenských légií) faktorov. Ich povinnosťou bolo v prvom rade obsadiť Bratislavu, Komárno a Štúrovo. Významnú úlohu v tomto pláne pripadla iredentistickým organizáciám a podpore odstredivých síl (napr. slovenský autonomizmus), ktoré mali podkopávať stabilitu ČSR. Podmienkou úspechu týchto plánov bolo nutné zabezpečiť politickú a hospodársku konsolidáciu Maďarska a vybudovať silnú armádu, ktorá sa mala stať garantom postavenia krajiny v regióne. Maďarsko si ako porazený štát potrebovalo tiež zabezpečiť podporu zo strany víťazných mocností. Z tohto dôvodu sa Horthy snažil o zvyšovanie kreditu Maďarska u predstaviteľov Dohody. Do určitej miery sa mu to aj darilo, prihliadnuc na fakt, že niektorí predstavitelia britskej diplomacie v ňom videli záruku stability Maďarska.²⁴

Na jeseň 1919 sa začali prípravy ozbrojenej akcie na Slovensku, ktoré prebiehali paralelne s organizovaním „slovenskej akcie“ v Maďarsku a opätovným budovaním maďarskej armády. Začali sa rokovania s poľskými, ale aj s nemeckými vojenskými kruhmi, ktoré prejavili ochotu na celej akcii participovať. Zo Slovenska pritom prichádzali protichodné – často pozitívne ladené – hlásenia o náladách obyvateľstva a možnostiach vyvolania ozbrojeného povstania. Prvý známy vojenský plán zameraný na obsadenie Slovenska vznikol v decembri 1919. Išlo o plán „pacifikácie boľševizmu“, na Slovensku spojený z pripojením tohto územia k Maďarsku. Útok voči československým jednotkám mal prísť popri rieke Ipel, pričom jeho plánovači chceli podporiť Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu v jej protičeských (podľa nich tiež separatistických) aktivitách, po čom by Slováci získali v rámci Maďarska autonómiu.²⁵ V prospech tohto plánu s najväčšou pravdepodobnosťou slúžil fakt, že v tomto čase sa na prouhorskej platforme zaktivizoval F. Jehlička, ktorý tvrdil, že v emigrácii ostal s vedomím a podporou Andreja Hlinku, ktorý sa vrátil do ČSR, kde bol uväznený.²⁶ Začiatkom januára 1920 bol na Ministerskej rade v Budapešti dokonca odsúhlasený návrh slovenskej autonómie.²⁷

Od začiatku roka a najmä na jar 1920 začal vznikať nový plán pod krycím menom Ébredés (Prebudenie sa/Zobudenie sa). Už z jeho názvu vyplýva, že sa zakladal na momente prekvapenia, pričom ďalším predpokladom jeho úspešnosti bolo, že Dohoda bude mať záu-

23 Pred sformulovaním tohto memoranda došlo 17. 10. 1919 k porade vojenského velenia s maďarským vyslancom vo Varšave grófom Ivánom Csekonicom, ktorý predložil plán na vybudovanie „slovenských légií“. BOROS, ref. 1, s. 120-121.

24 MÉSZÁROS, K.: *Horthy és Teleki: 1919-1921. Kormánypolitika és Trianon*. Budapest : Nesztor, 1992, s. 72; K Horthyho aktivitám pozri: SAKMYSTER, T.: *Admirális fehér lovon*. Budapest : Helikon Kiadó, 2001, s. 41-63.

25 GODÓ, ref. 1, s. 127.

26 K tomu pozri bližšie: MICHELA, ref. 13.

27 K tomu: TILKOVSKÝ, L.: *Területi integritás és területi autonómia. A magyar kormány 1920-évi felvidéki szlovák autonómia-terve*. In: Századok, 2000, č. 3, s. 555-596.

jem o maďarské ozbrojené sily, ktoré by v mene ochrany západnej civilizácie zakročili voči bolševikom v Rusku a v strednej Európe. V tomto smere predstavovalo do budúcnosti veľkú výzvu zabezpečenie si zahraničnopolitického krytia akcie (t.j. posilnene vzťahov s Poľskom a Rakúskom, neutralizácia Rumunska a Kráľovstva SHS) a vybudovania si silnej armády. Počítalo sa však aj s tým, že v blízkej budúcnosti sa Maďarsku nepodarí zásadne zväčšiť armádu a z toho dôvodu kládol veľký dôraz na moment prekvapenia a akcie na vnútornú aj vonkajšiu destabilizáciu ČSR (konkrétne: podpora protičeskej propagandy, bolševizmu v republike, slovenského separatizmu, poľských požiadaviek voči republike, postavenie slovenských légii). Plán počítal s povstaním domáceho obyvateľstva a následnou intervenciou maďarskej armády.²⁸ Dokonca sa zachoval aj Horthyho rozkaz a plánovaná proklamácia obyvateľstvu, v ktorej sa píše o vynútenom a tvrdom zásahu voči bolševizmu, obnovení práva a oslobodení trpiacich „bratov“.²⁹ Ako je známe, Maďarsko sa v tomto období, z dôvodu bolševickej hrozby, neúspešne pokúšalo získať v Paríži súhlas na zväčšenie početného stavu armády.³⁰

Po tom, ako v marci 1920 rumunské intervenčné vojsko definitívne opustilo územie Maďarska (obsadili ho v boji s Maďarskou republikou rád) a vyhladky maďarskej delegácie na mierovej konferencii neboli najlepšie, keďže v tomto čase sa predstavitelia veľmocí definitívne dohodli, že pred podpísaním mierovej zmluvy nebudú otvárať svoje rozhodnutia ohľadne hraníc (v čs. kontexte išlo o územie Žitného ostrova), zintenzívnila sa poľsko-maďarská spolupráca zameraná proti ČSR.³¹ Napriek tomu, že maďarská vláda túto spoluprácu vnímala najmä v kontexte budúcich zahraničnopolitických väzieb na Francúzsko, s ktorým tiež začala tajne rokovať, iredentistické skupiny sa reorganizovali. Opatrnosť, ktorú vládne kruhy prejavovali k dobrodružným snahám niektorých podriadených (napr. gróf Csekonics neustále urgoval v smere prevedenia „slovenskej akcie“), bola determinovaná najmä zahraničnopolitickým postavením krajiny a snahami o získanie veľmocenského placet smerom k ich územným požiadavkám a zároveň aj vedomím vlastnej nepripravenosti. Napriek tomu, že maďarská vláda kládla veľké nádeje do rokovaní s Francúzskom, ktoré bolo v tom čase najsilnejšou krajinou na európskom kontinente, uvedomovali si, že vytvorenie modu vivendi s pomocou Paríža by znamenalo, že by sa museli dobrovoľne vzdať myšlienky integrity.³² Z tohto dôvodu rozvíjali konšpiračné siete napr. aj smerom k nemeckým a bavorským pravicovým skupinám, s ktorými plánovali nové prerozdelenie strednej Európy.³³

Ďalší výrazný posun v maďarsko-poľských vojenských rokovaníach nastal v lete 1920. Na porade u regenta Horthyho 1. júna 1920 bol vypracovaný návrh tajnej maďarsko-poľskej vojenskej dohody, ktorej leitmotívom bolo vyzbrojenie maďarskej armády, zabezpeče-

28 K tomu plánu pozri: HL. VKF. mikrofilm B/157, 2742-2745.

29 HL. VKF. mikrofilm B/157, 2746-2747.

30 BOROS, ref. 1, s. 179.

31 Prihodnosť situácie zdôrazňuje aj hlásenie pre generálny štáb. HL. VKF. mikrofilm B/159, 2911.

32 MOL. Küm. K 64 1920-41-50; PDF I, dok. 242. Maďarská vláda si zo začiatku veľa sľubovala od tzv. lettre d'en-voi, ktorý bol priložený ku konečnému zneniu mierovej zmluvy s Maďarskom. Dokonca sa zaviazala, že svoju politiku bude robiť v úzkom prepojení na Paríž. Tento dokument hovoril aj o možných (menších) korekciách hraníc. Ako však upozorňuje Ignác Romsics, list je výsledkom dodatočných rokovaní o územných otázkach na jar 1920 a nevznikol zásluhou Francúzska, ale Veľkej Británie. Aj táto skutočnosť poukazuje na fakt, že maďarsko-francúzske rokovania neznamenali zmenu zahraničnej politiky Francúzska, ako sa to niekedy interpretuje, ale znamenali iba jednu možnú eventualitu, ktorá sa však neujala. ROMSICS, I.: *Helyünk és sorsunk a Du-namedencében*. Budapest : Osiris, 2005, s. 75.

33 Bližšie pozri: SOÓS, K.: *Magyar-Bajor-Osztrák titkos tárgyalások és együttműködés 1920-1921*. Szeged : Acta Historica Tomus XXVII, 1967; KARSAI, E.: *Számjeltávirat valamennyi magyar királyi követségnek*. Budapest : Táncsics Könyvkiadó, 1969.

nie neutrality Rumunska v prípadnom československo-maďarskom konflikte a budovanie „slovenských légii“. Maďarsko sa zaviazalo poskytnúť primeranú vojenskú pomoc (konkrétne 30 000 dobrovoľníkov) a vojenský materiál v boji proti bolševickému Rusku.³⁴

PO PODPÍSANÍ TRIANONSKEJ MIEROVEJ ZMLUVY

Všetky zmienené spoločenské aj politické pohyby, dotované a koordinované maďarskými vládnymi kruhmi, súviseli do veľkej miery s parížskymi rokovaniaми o mierovej zmluve s Maďarskom.³⁵ Mali za cieľ vplývať na hlavných predstaviteľov mierovej konferencie, ale aj na obyvateľstvo „odtrhnutých území“. Podpísanie Trianonskej mierovej zmluvy 4. júna 1920, pri ktorej v podstate nedošlo k pôvodne očakávanej zmene predložených mierových podmienok, však znamenalo významný predel. V Maďarsku sa v roku 1920 legalizoval stav, ktorý sa z pohľadu jeho susedov vytváral už od rozpadu monarchie. Tzv. potrianonské Maďarsko, ako jeden z nástupníckych štátov, sa rozkladalo na území 92 963 km² s 7 615 117 obyvateľmi, čo bol obrovský rozdiel oproti viac ako 282-tisícovej rozlohe Uhorska. Pritom sa výrazné percento Maďarov (podľa štatistiky z roku 1910 skoro 30 %) ocitlo mimo hraníc svojho „národného štátu“. Tieto fakty sa stali najvýznamnejšími a najúčinnjšími maďarskými argumentmi a ešte aj v súčasnosti sa podieľajú na reprodukovani tzv. trianonského komplexu.

Podpísanie mierovej zmluvy nevnímala maďarská politika ako završenie niečoho starého. Oveľa viac predstavoval tento akt určitý symbolický krok, nevyhnutnosť, ku ktorému bolo Maďarsko veľmocami prinútené, a ktorý nemožno vynechať na ceste k revízii vzniknutého stavu. Maďarskí politici svojimi vyjadreniami posilňovali názor, že vzniknutý (nespravodlivý) stav je neudržateľný a aj naďalej hlásali potrebu jeho rýchlej nápravy (zmeny). V takomto očakávaní žilo aj obyvateľstvo krajiny, ktoré spájali so zaniknutým Uhorskom aj určité osobné väzby (strata postavenia, zamestnania, majetku, rodinný príslušníci na územiach nástupníckych štátov, atď.)

Hneď po podpísaní Trianonskej mierovej zmluvy prejavila československá vláda ochotu začať oficiálne hospodárske rokovania, ktoré boli pre obe strany žiaduce. Preto aj v Budapešti prejavili záujem o začatí takýchto rokovaní. Vzájomnú dohodu však znemožnil bojkot voči Maďarsku, ktorý začala Medzinárodná odborová organizácia, ako reakciu na „biely teror“.³⁶ Okrem rozporov politického charakteru, prichádzali do *Zamini* (ministerstva zahraničia) správy, že Budapešť nechce dodržať nariadenia mierovej zmluvy o odzbrojení, že „*celé pluky a prápory miznú v horách, kde sa nevedia pohybovať predstavitelia kontrolnej komisie*“.³⁷ Podobne hlásili aj zo Slovenska, že maďarská propaganda ani po podpísaní mierovej zmluvy vôbec neslabne.³⁸ V takejto napätej atmosfére existovala len slabá reálna možnosť na vzájomné zblíženie.

Maďarská vláda si uvedomovala, že k naplneniu ich zásadnej požiadavky – zmeny hraníc, je nutné si zabezpečiť aj podporu zahraničia. Boj proti bolševizmu, ktorý bol vplyvom rusko-poľského konfliktu aktuálny, bol považovaný za vhodnú platformu, ktorá aj ideologicky

34 GODÓ, ref. 1, 122-127; BOROS, ref. 13, s. 224-225.

35 K tomu bližšie: ROMSICS, I.: *A Trianoni békeszerződés*. Budapest : Osiris Kiadó, 2001.

36 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 103, 107, 119; SNA, f. MPS, šk. 327, č. 375. K medzinárodnému bojkotu pozri: MOLNÁR, M.: *A Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség bojkottja Magyarország ellen 1920. június 20. – augusztus 8.* In: *Századok*, 1996, č. 3, s. 639-656.

37 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 89.

38 SNA, f. MPS, šk. 327, č. 352.

spĺňala očakávania režimu v Maďarsku. V tomto kontexte boli významné najmä tajné rokovania s Francúzskom, trvajúce od jari 1920.³⁹ Od konca mája – začiatku júla však už začínalo byť jasné, že podmienky, ktoré obe strany považovali za nutné na zblíženie, predstavujú príliš veľké politické bremeno. Napriek tomu, boli proti prerušeniu týchto rokovaní, pretože by to tiež neprinieslo žiadne zahraničnopolitické výhody. Ministerský predseda Pál Teleki sa rozhodol vyčkáť, či sú Francúzi ochotní v priebehu šiestich mesiacov garantovať vyriešenie zásadných požiadaviek Maďarska, a to otázky Burgenlandu, podpory Maďarska v požiadavke pripojenia pohraničných etnických území a korigovaní vojenských klauzúl mierovej zmluvy.⁴⁰ Cieľom týchto zahraničnopolitických aktivít malo byť najmä prelomenie izolácie krajiny. Zároveň pokračovalo aj zblížovanie s Poľskom, na ktorom maďarská diplomacia prostredníctvom vyslanca Csekonicsa pracovala už od jesene 1919. Ako je tiež známe, československo-poľské vzťahy neboli nielen vplyvom územných sporov, ale aj rozdielných názorov na vojnu s boľševickým Ruskom ideálne. Spoluprácu Maďarska s Poľskom naproti tomu podporoval aj maďarský generálny štáb. Práve ČSR považovali Maďari za najľahší a najvhodnejší cieľ, keďže tento úplne nový štátny útvar ešte nebol skonsolidovaný a pôsobili v ňom rôzne odstredivé sily (menšiny, ľudáci, komunisti). Bolo tiež jasné, že získanie Sedmohradska v najbližšom čase neprichádza do úvahy. Pri zblížovaní s Poľskom zohrala významnú úlohu práve snaha Maďarska výrazne posilniť svoju armádu, ktorá mala poslúžiť v plánovanej akcii proti ČSR.⁴¹ Jej výsledkom mala byť spoločná maďarsko-poľská hranica. Na túto „potrebu“ opätovne upozornil 6. júna 1920 Miklós Horthy v liste hlavnému veliteľovi poľského vojska maršalovi Józefovi Klemensovi Piłsudskému, ktorý túto maďarskú požiadavku prijal s porozumením.⁴² S poľskou pomocou sa následne Maďarsko pokúšalo aj o urovanie vzťahov s Rumunskom – aj za cenu dobrovoľného uznania Trianonského mieru. Chceli tak prekonať izoláciu a podľa možnosti aj zabezpečiť strategicky dôležitú neutralitu Bukurešti v prípadnom konflikte s Československom.⁴³

Koncom júna 1920 prišlo do Budapešti stanovisko Paríža. Keďže maďarské územné požiadavky smerovali najmä voči svojmu severnému susedovi, obsahovali príslub, že Francúzi budú prostredníctvom svojich veliacich dôstojníkov vyvíjať tlak na ČSR v otázkach maďarskej menšiny (ak by sa diali voči nim neprávnosti). Súčasne poukázali na fakt, že títo vojaci patria pod jurisdikciu československého Ministerstva národnej obrany, takže bez súhlasu ČSR sa nemôžu realizovať závažné zmeny.⁴⁴ Takéto stanovisko zdôraznilo rozdielne videnia možnosti francúzsko-maďarskej spolupráce. V tomto čase aj zástupcovia Veľkej Británie a Talianska vyjadrili znepokojenie nad francúzsko-maďarskými tajnými rokovaniami. Upozornili Budapešť na nereálnosť územných zmien, či iných koncesíí narušujúcich mierové zmluvy. Taliansky zástupca v Budapešti Vittorio Cerutti v rozhovore s Kányom upozornil, že touto politikou môže Maďarsko naveky stratiť aj sympatie Nemecka a do budúca mu

39 K tomu pozri: ÁDÁM, ref. 1, s. 39-92; ORMOS, M.: Francia-magyar tárgyalások 1920-ban. In: *Századok*, 1975, č. 5-6, s. 904-952; ORDE, A.: France and Hungary in 1920: Revisionism and Railways. In: *Journal of Contemporary History*, 1980, č. 3, s. 475-492. Zhodnotenie maďarským diplomatom: Ráday levéltár, C/143 Semsey Andor iratai, Memorandum az 1920évi magyar-francia közeledési kísérletektől és azok meghiusulásáról. Wien 14. 11. 1932.

40 *Papers and documents relating hungarian foreign policy I*. Eds. F. Deák – D. Újváry, Budapest : Royal Hungarian Ministry for Foreign Affairs, 1939 (ďalej PDF I), dok. 339, 361.

41 *Iratok az ellenforadalom történetéhez*. Eds. D. Nemes – E. Karsai Budapest : Kossuth, 1956, (ďalej IET I), dok. 157/a, 157/b.

42 PDF I, dok. 321, 383.

43 Podrobne k tomu: ROMSICS, ref. 32, s. 145-155.

44 PDF I, dok. 405.

ponúkol podporu talianskej verejnej mienky v protičeskej propagande a vo veci podpory slovenského nacionalistického hnutia. Reakciou maďarských diplomatov na výčitky Britov a Talianov boli ubezpečenia, že nemajú záujem zviazať osudy ich krajiny výlučne s Francúzskom, a že prebiehajúce rokovania nebudú mať negatívny vplyv na vzťah Maďarska k ostatným veľmociam.⁴⁵ Popri tom, maďarská vláda udržiavala prostredníctvom rôznych emisárov intenzívne kontakty s rôznymi vplyvnými pravicovými skupinami v Nemecku.

Od začiatku júla 1920 sa rapidne zhoršila vojensko-politická situácia Poľska vplyvom masívnej protiofenzívy Červenej armády. Maďarsko následne ponúklo vojenskú pomoc a na diplomatickej úrovni vyvinulo silnú aktivitu v prospech vyzbrojenia a nasadenia vlastnej armády proti boľševikom. S týmto poverením rokovali v Paríži gróf István Csáky a plukovník generálneho štábu barón Boldizsár Láng. Navrhli, že postavia silnú armádu, za čo žiadali územné ústupky od Juhoslávie a Rumunska a voľnú ruku proti ČSR. Žiadali aj finančnú pomoc, výstroj, výzbroj, muníciu.⁴⁶ Tieto plány však nezískali podporu. Pravdepodobne nie náhodou sa práve v tomto čase na stránkach európskej tlače objavili správy o „tajnej zmluve v Gödöllő“ medzi Maďarskom a Francúzskom, ktorá mala zahrňovať aj určité územné koncesie. Konkrétne sa hovorilo o Bratislave, Košiciach, Temešvári a časti Burgenlandu, ktoré mali Maďari získať za to, že postavia 75-tisíc vojakov proti ruským boľševikom. Na *Zamini* tieto správy považovali za maďarskú propagandu a boli presvedčení o nereálnosti takýchto dohôd.⁴⁷ Na druhej strane, práve záujmom ČSR pomáhalo zverejňovanie podobných informácií. Oveľa vážnejšou výzvou pre československú diplomaciu boli snahy o vytvorenie „hrádze proti boľševizmu“ pomocou bloku Poľska, Rumunska a Maďarska, v ktorých sa angažovali aj Francúzi.

V Budapešti vnímali politickú situáciu v regióne ako veľmi priaznivú pre revíziu a postupne sa im darilo zvyšovať aj početnosť armády. Teleki v programovej reči apeloval na rýchle jednanie a rozhodovanie, aby tým mohli postaviť zdravé základy pre nové Maďarsko (Uhorsko). Na rozdiel od svojich predchodcov, ktorí odsúdili dualistickú menšinovú politiku, on ju označil za jednu z najliberálnejších. Táto téza odzrkadľuje posun v oficiálnom pohľade na menšinovú politiku Maďarska po podpísaní Trianonskej mierovej zmluvy. Teleki tiež deklaroval sympatie Poliakom v ich boji proti boľševizmu.⁴⁸ Hoci sa nastupujúci maďarský premiér zásadne vyjadril v prospech politiky prispôsobenia sa vzniknutému stavu, jeho pomerne zdržanlivý prejav obsahoval viaceré dvojzmysly. Upozornil na ne aj československý delegát v Budapešti Václav Lejhanec. Situáciu v Maďarsku označil za krajne nebezpečnú a politiku Telekiho za ďalšiu snahu o obnovenie integrity. Upozornil na to, že Teleki sa v minulosti vyjadril o neprijateľnosti mierovej zmluvy, že má negatívny vzťah k ČSR a príliš často operuje „boľševickou kartou“. Svoju kritiku podporil aj výťahom z tajného rozkazu ministra obrany Istvána Srétera z 21. júla 1920, v ktorom sa, okrem iného, píše o potrebe posilnenia armády. Spomenul aj nezaručenú správu o francúzsko-maďarských rokovaníach, ktorých výsledkom mala byť aj územná revízia. Podľa jeho informácií išlo na Slovensku o územia v línii severne od Bratislavy, Devínske jazero, Sereď, Nitra, Detva, atď.⁴⁹ Tieto správy neboli ďaleko od reality. Ako sa avšak ukázalo, Francúzsko nebolo ochotné podporiť

45 PDF I, dok. 409, 415, 433; IET I, dok. 164.

46 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 140. K otázke plánov a možností maďarskej armády v súvislosti so snahou obsadiť Slovensko: HL. VKE mikrofilm B/158, 2818; DOMBRÁDY, L. – TÓTH, S.: *A magyar királyi honvédség 1919-1945*. Budapest : Zrínyi Katonai Kiadó, 1987, s. 22-24; BOROS, ref. 13, s. 218-238.

47 AMZV, PZ Belehrad 1920, č. 345; AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 145; Slovenský denník, 19. 9. 1920, s. 2.

48 NN 1920-22, IV., 31. 7. 1920, 74. zasadnutie parlamentu.

49 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 130.

také zásadné územné požiadavky. Sám Teleki v tom čase považoval za najvýznamnejší strategický cieľ priame spojenie s Poľskom, v prvom rade na línii Užhorod – Mukačevo. Bol si však vedomý toho, že Maďarsko ešte nie je dostatočne (vojensky) silné. Preto za prvoradý cieľ vytýčil posilnenie krajiny a dokonca rokovania o územných zmenách v tom čase označil za nereálne.⁵⁰

HORNOZEMSKÝ KOMITÉT A PREVEDENIE POVSTANIA NA SLOVENSKU (JESEŇ/ZIMA 1920)

Od apríla 1920 nastali výrazné zmeny vo vzťahu maďarskej vlády a organizácií zaobera-
júcich sa akciou proti ČSR. Založenie Hornozemského komitétu (Felvidéki Komité) bo-
lo reakciou na dovtedajšie neúspechy, kritiku a roztrieštenosť tejto akcie. Na jej nedostatky
poukázal aj Lajos Steier v memorande z 8. apríla 1920.⁵¹ Akcii na Slovensku pripísal veľký
význam v snahách o obnovenie integrity: „*Slovenskej otázke sa treba najintenzívnejšie veno-
vať.*“ Restitutio in integrum dával v prvom rade do úzkeho súvisu s rozbitím ČSR. Násled-
ne by sa podľa neho zaktivizovali aj Slovinci a Chorváti. Akciu voči Rumunsku označil za
reálnu až pri vhodnej zahraničnopolitickej konštelácii. Podľa neho, aby plebiscit, alebo re-
volúcia boli na Slovensku úspešné, je nutné vytvoriť atmosféru dôvery. Posilniť ju malo zru-
šenie skompromitovaných organizácií, výmena exponovaných osôb a následná centralizá-
cia celej akcie pod taktovkou komitétu. Práve v tomto duchu vznikol tajný orgán pod vede-
ním vojenského (pplk. Tihamér Símenfalvy) a civilného koordinátora (barón Lajos Kürthy,
bývalý komárňanský župan), ktorí prijímali direktívy od Dísz tér a maďarského generál-
neho štábu.⁵² V politickom ohľade mali jeho členovia postupovať aj v dohode s Minister-
stvom pre národné menšiny, pričom riadením „slovenskej propagandy“ boli poverení Vik-
tor Dvorčák a Michal Kmoško. Hlavou celej organizácie bol zástupca ministra zahraničia
Kálmán Kánya. Napriek tomu, že pri vzniku komitétu mala dôležitú úlohu snaha o lepšiu
kontrolu a koordináciu, tie sa nakoniec nepodarilo úplne dosiahnuť. Významnou zmenou
bol aj oslabený vplyv „národnostných agitátorov“. V Budapešti ich už v tomto čase nepova-
žovali za dostatočne dôveryhodných, k čomu okrem rôznych neúspechov prispel aj Jehlič-
kov pobyt v Poľsku.⁵³

Jehlička vo februári 1920 spolu s Kmoškom odcestovali do Poľska s úlohou zjednotiť slo-
venskú emigráciu na prouhorskej platforme. To bolo dôležité najmä z hľadiska príprav na
vojenskú akciu na Slovensku. Po neúspechu týchto rokovaní sa však Jehlička nevrátil späť
do Budapešti, ale prehodnotil svoje dovtedajšie postoje a už v apríli začal kritizovať maďar-
skú vládu a orientovať sa na Poľsko. Maďarskej strane vytykal, že neberie otázku slovenskej
autonómie vážne, keďže neboli ochotní dať žiadne garancie a postavili sa aj proti zverejne-
niu konkrétnych dohôd v tejto veci. Dňa 17. apríla 1920 dokonca bola v Krakove proklamov-
vaná Slovenská národná rada, ktorá mala byť provizórnym orgánom spravujúcim územie
Slovenska oslobodeného od „Čechov“. Rada sa hlásila k myšlienke slovenskej svojbytnosti,

50 MOL. ME. Miniszertanácsi jegyzőkönyvek (K 27 Mtj.) 21. 7. 1920-Biz.

51 MOL. Küm. K 64 1922-7/II-Lajos Steier z poverenia Slovenskej centrálnej kancelárie, 8. 4. 1920. K činnosti po-
zri tiež: KRÁMER, ref. 1; BELLÉR, ref. 1.

52 MOL. Küm. K 64 1922-7/II-90.

53 MOL. ME. K 26 1920-XL-3389.

pričom vyjadrili nutnosť spolupráce s Maďarskom a s Poľskom. Na čele tejto organizácie stál Jehlička, ktorý si takto snažil upevniť pozíciu v slovenskom exile.⁵⁴

V Maďarsku s nevoľou sledovali Jehličkovo koketovanie s Poliakmi. Obávali sa, že môže spôsobiť väčší záujem Varšavy o niektoré územia Slovenska, čím by sa mohli narušiť aj ich plány na obnovenie integrity s poľskou pomocou. Vplyvom zaneprázdnenosti na východe (bolševické Rusko), však poľská politika prepustila aktivity týkajúce sa Slovenska Maďarsku a v tomto smere inštruovali aj slovenskú emigráciu. Z tohto dôvodu pricestoval v máji do Varšavy Dvorčák a obnovili sa porady slovenských emigrantov. Jehlička sa však stále do Budapešti odmietal vrátiť a odmietol aj poslanecký mandát v nedávno obnovenom maďarskom parlamente. Naproti tomu, spolu so spoločníkom Františkom Ungerom, po porade s poľskými kruhmi, doplnil starší plán autonómie a novú verziu zaslal na odsúhlasenie maďarskej vláde. Odpoveď však dlho neprišla, čo v podstate znamenalo zamietnutie tohto návrhu.⁵⁵ O návrhu autonómie bol upovedomený aj Msgr. Andrej Hlinka, ktorý sa však v tejto otázke pravdepodobne odmietol angažovať.⁵⁶ Ako to už vyplynulo z diskusií na zasadnutí Ministerskej rady z 30. apríla 1920, maďarská vláda nepovažovala za prospešné rozšíriť svoje koncesie v otázke slovenskej autonómie, práve naopak.⁵⁷

V tomto čase Hornouhorský komitét, okrem koordinácie a ústredného riadenia činnosti smerujúcej na Slovensko, komunikoval s maďarskou vládou, distribuoval finančné prostriedky, vyvíjal propagandistickú činnosť a nadviazal spoluprácu s inými, podobne orientovanými organizáciami v ČSR a Poľsku. Významnou súčasťou jeho činnosti bolo budovanie vojenskej organizácie na Slovensku. Samotnú „revolúciu“ mala naštartovať akcia vedená z Poľska, o ktorej sa rokovalo vo Varšave aj v Budapešti. Organizovanie vojenských príprav na Slovensku mal na starosti Gyula Mészáros, exponent tzv. Bulissovej skupiny. Po úspechu plánovanej „revolúcie“ mal komitét prevziať aj dočasnú správu a podieľať sa na konsolidácii pomerov na Slovensku.⁵⁸ Najmä v lete 1920 práve sovietsko-poľský vojenský konflikt zvýšil význam tejto organizácie v politike Maďarska.

Začiatkom augusta 1920 sa stala otázka eventuálnej akcie na Slovensku veľmi akútnou. K záväznému rozhodnutiu urgoval aj generálny štáb, s tým, že vplyvom rýchleho postupu bolševikov sa zvyšuje riziko posilnenia bolševizmu v ČSR. Práve to malo poslúžiť ako zámienka pre zásah Maďarska. Pôvodný plán útoku, známy pod krycím menom Ębredés, bol zmenený iba o toľko, že by nedošlo k útoku cez Dunaj, ale naopak k opevneniu týchto pozícií. Plán Ębredés II bol tiež založený na myšlienke povstania a spolupráci so slovenskými separatistami, pričom veľký dôraz sa v ňom kládol na využitie železnice.⁵⁹ Napriek tomu, že maďarskej diplomacii sa k svojim plánom nakoniec nepodarilo získať jednoznačnú podporu Poľska ani Francúzska, v auguste vznikol ešte jeden plán nazvaný Pirkadás (Sviatanie), ktorý do veľkej miery nadväzoval na Ębredés II, s tým rozdielom, že vplyvom úspe-

54 K tejto SNR pozri: LETZ, R.: Slovenská národná rada v Krakove a Varšave (1920) a Slovenská rada v Ženeve (1933). In: *Národná rada v kontexte slovenských dejín*. Ed. J. Žatkuliak. Bratislava : NR SR-SHS, 1999, s. 77-82; Slovák, 20. 6. 1920, s. 2.

55 MOL. Küm. K 64 1920-7-103; AMZV, III. sekce, šk. 647, Doplnok ku správe o činnosti slovenskej emigrácie vychádzajúcej z výpovedí Gejzu Ďuranu.

56 Národní archiv České republiky, f. Presidium ministerské rady, šk. 568, 22339/22.

57 MOL. ME. K 27 Mtj. 30. 4. 1920-3.

58 MOL. Küm. K 64 1922-7/II-60, 61.

59 HL. VKF. mikrofilm B/158, 2815-2820; GODÓ, ref. 1, s. 132-133.

chov ruských bolševikov by sa posilnila operačná skupina, ktorej cieľom bolo obsadiť Podkarpatskú Rus.⁶⁰

Avšak okrem argumentov podporujúcich promptné prevedenie akcie sa objavili aj vážne obavy plynúce z vlastnej nepripravenosti a nevypočítateľnosti situácie. Vyjadrenie náčelníka generálneho štábu Bélu Berzeviczyho o tom, že by bolo dobré naraz napadnúť oboch nepriateľov, keďže terazšie Maďarsko aj tak nemá čo stratiť, iba poukazuje na dobrodružný charakter celej akcie.⁶¹ Na tajnej porade, ktorá sa uskutočnila 9. augusta 1920, sa nakoniec prevedenie akcie odložilo. Teleki si bol vedomý nebezpečenstva, aké so sebou prinášajú podobné dobrodružstvá. Obával sa najmä zahraničnopolitických dôsledkov. Odkladanie akcie a rozporuplné inštrukcie od najvyšších predstaviteľov vzbudili na druhej strane nevôľu priamych organizátorov akcie. Mészáros argumentoval, že ľudia zúčastnení na schôdzke z 9. augusta 1920 (Szímenfalvy, Kürthy) nie sú podrobne informovaní o reálnom stave vecí. Upozornil, že všetky organizácie sú už na akciu pripravené a z rôznych vnútropolitických, psychologických aj hospodárskych dôvodov žiadajú ju vykonať najneskôr do prvých septembrových dní. Dlhé čakanie podľa jeho názoru zneistvovalo a demoralizovalo ľudí, čo ohrozovalo aj dovtedajšie úspechy. Jeho slovami povedané: „*Keď prešvihneme potrebné štádium vyzretia, všetkému je koniec, lebo revolúcia nečaká*“. Zároveň upozornil na to, že „*Česi horúčkovo pracujú na autonómii Slovenska*“, ktorú sú ochotní dať Slovákom niekedy v polovičke budúceho mesiaca. Zástupcovia tajných organizácií sa dokonca – podľa neho – vyjadрили, že ak sa do daného termínu nič neudeje, prestanú vyvíjať činnosť.⁶² Vyjadrenia Mészárosova sú cenným materiálom, keďže bol významne zaangažovaný na celej akcii a mal na starosti vybudovanie vojenskej organizácie na Slovensku. Na druhej strane fakt, že nebol prizvaný na dôverné rokovania o budúcnosti celej akcie, poukazuje na určité zmeny v politike Dísz tér. Pravdepodobne svedčí o strate dôvery a o obavách zo zahraničnopolitických komplikácií. Ďalším významným faktorom, ktorý mal na politiku Telekiho zásadný vplyv, boli rozporuplné informácie, ktoré prichádzali zo Slovenska. Spomínané tajné organizácie dodávali pomerne optimistické hlásenia, ktorých cieľom bolo čo najskôr spustiť akciu. Avšak niektoré informácie, ktoré prichádzali na maďarský generálny štáb, boli oveľa menej optimistické a z hľadiska celej akcie aj realistickejšie. Upozorňovali napríklad na to, že na Slovensku nastali vojenské presuny kvôli situácii v Těšínsku a očakávanému maďarskému útoku. Podobne dôležité boli aj správy o tom, že slovenské obyvateľstvo nie je promaďarské a iba Maďari na Slovensku očakávajú zmeny.⁶³ V ČSR boli informovaní o agresívnych plánoch Budapešti a v tomto smere vykonali aj protiopatrenia.⁶⁴ Najvýznamnejšou udalosťou v tomto smere bolo podpísanie československo-juhoslovenskej obrannej zmluvy medzi ČSR a Kráľovstvom Srbov, Chorvátov a Slovincov dňa 14. augusta 1920, ktorá obom krajinám garantovala pomoc po napadnutí zo strany Maďarska.

Aj maďarský premiér Teleki, ktorý bol v tom čase poverený aj vedením MZV, upozornil 12. augusta 1920 na Ministerskej rade na aktivity čs. ministra zahraničných vecí Edvarda Beneša, ktoré spôsobujú maďarskej diplomacii veľké ťažkosti. V tomto čase už bolo jasné aj to, že snaha presvedčiť mocnosti o potrebe vojenského posilnenia Maďarska, nepadla na

60 Tamže; ref. 1, s. 134-135.

61 MOL. Küm. K 64 1920-41-245.

62 MOL. Küm. K 64 1920-7-298.

63 HL. VKF. mikrofilm B/161, 3027.

64 AMZV, PZ Belehrad, č. 303, 306, 318; AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 135, 140, 151; FERENČUHOVÁ, B.: *Sovietske Rusko a Malá dohoda. K problematike medzinárodných vzťahov v rokoch 1917-1924*. Bratislava : Veda, 1988, s. 45.

úrodnú pôdu, že maďarská vláda nemôže očakávať ani podporu svojich územných požiadaviek. Z týchto dôvodov označil gróf Teleki vojenskú akciu na Slovensku za nemožnú, pričom k nabúraniu pôvodných plánov prispela aj dohoda ČSR s Kráľovstvom Srbov, Chorvátov a Slovincov. Zároveň sa však vyjadril proti skorej ratifikácii mierovej zmluvy, čo by vplyvom v nej obsiahnutých vojenských klauzúl znížilo akcieschopnosť Maďarska do budúcnosti.⁶⁵ Porážka a vytlačenie Červenej armády z územia Poľska v auguste 1920 zásadne zmenili situáciu. Úplne však neznižili význam „slovenskej akcie“, keďže už na jar 1921 sa všeobecne predpokladal ďalší konflikt s boľševickým Ruskom.

V Budapešti si uvedomovali komplikácie v zahraničí, ktoré by im prípadný konflikt s ČSR priniesol. Premiér Teleki preto predstaviteľom Hornozemského komitétu odkázal, že celú organizáciu majú rozpustiť. Oni to však nerešpektovali.⁶⁶ O tom, že v Budapešti eventualitu získania Slovenska – aj keď v danej situácii pomerne nereálnu, úplne nezmietli zo stola, svedčí návrh Lajosa Kürthyho (datovaný na 19. augusta 1920), venovaný budúcej administratívnej organizácii tohto územia. Pripojenie Slovenska Kürthy chápal ako status quo ante, čo z právneho hľadiska znamenalo možnosť dosadenia predchádzajúcich administratívnych orgánov a ľudí. Nereálnosť takejto cesty si však uvedomoval aj on a poukázal na zvýšenie „národného citu“ obyvateľstva v poslednom období. Prípadný konflikt v tomto smere by potom ohrozoval existenciu spoločného štátu na trvalejších základoch. Tie videl v poskytnutí národnostných práv na základe zákona z roku 1868. Ako je známe išlo o práva v oblasti jazykovej, kultúrnej, sociálnej, cirkevnej, administratívnej a v jurisdikcii. Podľa Kürthyho by na platforme tohto zákona maďarská strana zároveň potvrdila svoju tézu, že národnostný útlak ani v minulosti nebol takým zásadným problémom, že sa vyskytli len malé chyby – aj keď vo veľkom počte, ktoré potom využili nepriatelia Uhorska, aby živili nedôveru vo vnútri krajiny. Jeho Plán konečnej administratívy počítal s určitým prechodným obdobím, počas ktorého by na Slovensku pôsobilo Hornouhorské zastupiteľstvo (Felvidéki delegáció).⁶⁷ Počas samotnej akcie by vládni zmocnenci v spolupráci s vojenským velením pripravovali pôdu pre občiansku administratívu na Slovensku. Po tom, ako by delegácia vytvorila a predostrela pred vládu konečný plán organizácie, a ten by bol prijatý, delegácia by zanikla a vládu nad územím Slovenska by prevzala maďarská vláda.⁶⁸

Akciu na Slovensku naďalej urgovali okrem Mészárosa aj ostatné vplyvné organizácie ako Hornozemská liga, či Slovenské hlavné oddelenie. Z toho dôvodu prebehlo 10. septembra 1920 stretnutie, na ktorom „nespokojenci“ za účasti významných predstaviteľov armády

65 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 154; MOL. ME. K 27 Mtj. 12.8.1920-1.

66 MOL. Küm. K 64 1922-7/II-258. K otázke poľsko-ruského konfliktu, jeho vojenských aj zahraničnopolitických dimenziách: GAJÁN, K.: Poľsko-ruská vojna a vznik Malé dohody vo svetle diplomatických dokumentů. In: *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století*. In: *Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka*. Eds. J. Dejmek – J. Hanzal, HŮ AV ČR : Praha, 1997, s. 191-207; SOMOGYI, E.: Magyarország és a népszavazásról az 1920-as lengyel-szovjet-orosz háborúban. In: *Történelmi Szemle*, 1986, č. 2, s. 313-324.

67 Hornouhorské zastupiteľstvo/delegácia sa mala skladať z predsedu, 2 podpredsedov, 2 poverencov maďarskej vlády, 10 ľudí povolaných predsedom a 33 ľudí delegovaných z hornouhorských strán (na základe práva na sebaurčenie). Vychádzajúc zo štatistiky z roku 1910 by pomer zvoliteľných národností bol 17 Slovákov, 11 Maďarov, 4 Rusíni, 2 Nemci, ktorí by tvorili poradný orgán, zameraný na hľadanie možností trvalého spolužitia. Predsedu delegácie mal vymenovať regent, ktorý by mal aj právo odvolať ho z funkcie. Predseda by stál na čele všetkého (okrem vecí zákonodarstva a armády) a mal mať dostatok právomocí. Z toho dôvodu to mal byť človek nadstranický, vyhovujúci zainteresovaným stranám. Administráciou by boli poverení jemu podriadení vládni zmocnenci. Oblastní hlavní vládni zmocnenci by pôsobili na územiach, na ktorých by operovali aj dané vojenské jednotky (totožné územné celky). Na ich čele mal stáť vládny zmocnenec menovaný maďarskou vládou, ktorého úlohou by bolo venovať sa veciam súvisiacim s administratívou, zodpovedný by bol predsedovi delegácie, spolupracoval by s ministerstvami. MOL. Küm. K 64 1920-7-274.

68 Tamže.

rokovali o možnostiach prevedenia akcie. Žiadali splnenie prísľubu, ktorý dostali od vlády a premiéra ešte v júli, že akcia bude uskutočnená do začiatku októbra 1920.⁶⁹ Vojenské kruhy spojené s Mészárosovou skupinou si nepripúšťali, že by k akcii vôbec nedošlo. Danú dobu považovali za nanajvýš aktuálnu, pričom sa obávali, že odloženie akcie by mohlo znamenať úplný koniec plánov získania Slovenska. To by zapríčinilo aj zmenu atmosféry na Slovensku, či už vplyvom aktivít československej strany, konsolidácie krajiny, alebo stratou motivácie verných skupín. Opätovne zdôrazňovali nebezpečenstvo straty dôvery, a tým aj celej konšpiračnej siete. V tejto atmosfére vznikol v septembri 1920 ďalší vojenský plán nazvaný Árpád, ktorý vychádzal s menšími obmenami z premís definovaných už aj v predchádzajúcich plánoch. Podľa neho mali previesť útok z poľskej strany tam sídliace „szabadcsapatok“ (tzv. slobodné oddiely, išlo vlastne o polovojenské jednotky) a z juhu by postupovala Maďarská kráľovská armáda.⁷⁰ Napriek očividnej nereálnosti tejto akcie, silný tlak z vlastných radov prinútil vládu ešte raz prehodnotiť situáciu a jasne zdefinovať svoju budúcu líniu. Z tohto dôvodu bola významná misia plukovníka Gézu Dormándyho v Poľsku na prelome septembra a októbra 1920. Cieľom jeho tajnej cesty bolo zistiť, do akej miery by Poliaci aktívne spolupracovali, a čo by boli ochotní ponúknuť pre akciu na Slovensku. Dormándy mal zistiť rozsah poľských požiadaviek voči Maďarsku, čo súviselo s obavou Maďarov, že Poľsko má na Slovensku (alebo na jeho časti) určité záujmy.⁷¹ Z inštrukcií, ktoré Dormándy dostal, vyplýva, že maďarský generálny štáb mal v pláne ako prvý krok prerušiť vlakové spojenie na trati Košice – Bohumín v smere na Žilinu a východ Slovenska. Za obzvlášť významný považovali košický smer pre odrezanie Podkarpatskej Rusi a žilinský kvôli východu Slovenska. Ďalším významným momentom bolo zabezpečenie francúzskeho súhlasu na distribúciu vojenských materiálov cez Rumunsko a odvolanie francúzskych dôstojníkov z ČSR. Zároveň sa však chceli vyhnúť akejkoľvek konfliktnej situácii s Nemeckom. Dormándy mal maďarské predstavy predniesť len vo všeobecnejšej forme. Poliakov mal informovať aj o tom, že všetkých plánovaných 7 + 1 divízií na jeseň (1920) ešte nebude postavených a o obavách z možného zapojenia sa Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov do konfliktu. Vojenským cieľom Maďarska bolo obnovenie „historických hraníc“ bez územia, ktoré požadovalo Poľsko. Hlavné smery útoku boli Bratislava, Zvolen – Žilina, Košice – Prešov. S poľskou armádou sa mali stretnúť v línii Žilina – Poprad – Prešov. Spolupráca vojenských útvarov mala byť skordinovaná na základe presného plánu, ale bez spoločného velenia, čo poukazuje na nedôveru maďarskej strany. Za najlepší termín útoku považoval maďarský generálny štáb jeseň 1921, pričom významnú úlohu v celom plánovaní stále hral hroziaci konflikt s boľševickým Ruskom.⁷² Maďarská vláda pristupovala k plánom akcie veľmi opatrne, keďže nechcela riskovať zásadnejší, otvorený konflikt s viacerými susedmi, ani s veľmocami. Vojenské kruhy a najmä iredentistickí organizátori vychádzali vo veľkej miere z názoru, že maďarské vojsko sa na Slovensku nestretne s väčším odporom a verili v úspech bleskovej akcie, ktorá by oddelila Slovensko od českých krajín. Reálne však ani z hospodárskeho, ani z vojenského, či diplomatického, nebolo Maďarsko na konflikt pripravené. Jediné know how, aké mali, bol entuziazmus ľudí podieľajúcich sa na organizovaní akcie na Slovensku.

69 MOL. Küm. K 64 1920-7-342.

70 GODÓ, ref. 1, s. 135-136.

71 Tieto záujmy umocňovala najmä činnosť Mnoheľa a najnovšie aj Jehličku a Ungera, ktorí sa oficiálne začali orientovať na Poľsko. Dňa 8. 9. 1920 uverejnil Ungerov Slovák nový program Národnej rady slovenskej, v ktorom sa medzi iným píše: „Slovensko bude samostatný slobodný štát a ponevác sami nie sme dosť mocní, Národná Rada Slovenská chce, aby sme sa opreli o milý, mocný, 40-miliónový národ poľský“. KRAMER, ref. 1, s. 78.

72 MOL. Küm. K 64 1920-7-Smernice od Berzeviczyho pre Dormándyho 23. 9. 1920.

Avšak ten negarantoval potrebnú podporu v „deň D“ na Slovensku ani v zahraničí. V tomto smere je významná napr. aj deklarácia predstaviteľov SLS proti kresťanským socialistom na Slovensku, datovaná na 28. septembra 1920.⁷³

Vplyvom zmeny politickej situácie v Poľsku, čo sa odrazilo aj na podpísaní poľsko-ruského prímeria v októbri 1920, aj výsledok Dormándyho misie vyznel pomerne jednoznačne. Garancie poľskej vlády sa mu nepodarilo získať, napriek tomu, že vysoké vojenské kruhy, s ktorými rokoval, prejavovali náklonnosť maďarskému riešeniu. Maršal Piłsudski prisľúbil, že po uzavretí poľsko-ruského mieru (18. marca 1921 v Rige) bude môcť podporiť maďarskú akciu na Slovensku. Náčelník poľského generálneho štábu gen. Tadeusz Rozwadowsky odporučil, aby Maďari riešili „českú otázku“ otvorenou cestou (pravdepodobne na medzinárodnej úrovni – pozn. M. M), pričom odtrhnutie Slovenska od ČSR malo byť prevedené skôr neoficiálnou cestou. Podľa plánu malo povstanie vypuknúť na východe Slovenska, kde by sa koncentrovala česká armáda. Následne by zo severu vtrhlo na Slovensko 2 – 3-tisíc ľudí. Na juhu by sa zase zaktivizovali Maďari. Týmto manévrom by odstavili čs. armádu a pravdepodobne aj získali územie Slovenska po rieke Váh. Jeseň 1921 označil za vhodný termín. Smerom k Rumunsku zdôraznil, že rumunský minister zahraničia Take Jonescu bol ochotný dohodnúť sa s Maďarmi aj za cenu územných ústupkov.⁷⁴ Okrem týchto správ, však z Poľska prichádzali aj varovania, že počas povstania na Slovensku sa nemôže maďarská vláda kompromitovať, lebo to by mohlo zaktivizovať Malú dohodu, ktorá sa v tom čase už formovala. Povstanie preto musí uskutočniť obyvateľstvo Slovenska, alebo je nutné zabezpečiť neutralitu Rumunska.⁷⁵ Po týchto neúspešných rokovaní sa koncom októbra 1920 Teleki opätovne vyjadril proti akejkoľvek akcii a jej prevedenie bolo odložené na neurčito.⁷⁶ Maďarskej vláde jednoducho nevyhovovalo, ak by v tom čase na Slovensku vypuklo nekoordinované povstanie, zorganizované iredentistickými organizáciami, a odmietla sa v ňom angažovať. Aktivity Mészárosa a jeho spoločníkov vnímali ako nátlak, ktorý by mohol mať pre celú krajinu len katastrofálne následky. Z tohto dôvodu akcentovali na pasívnu rezistenciu a upozornili na nereálnosť úspechu akcie bez silnej podpory Poľska. Avšak ani politika pasívnej rezistencie sa v tomto čase neosvedčila a Maďari hľadali iné, aktívne riešenia.⁷⁷

Napriek zákazu vlády, existovala v Maďarsku organizovaná skupina, ktorá sa rozhodla zrealizovať ozbrojenú akciu proti ČSR za každú cenu. Na jej čele stál bývalý župan Géza Battlay a poslanec maďarského parlamentu György Hir. V prvej fáze svojho plánu počítali s 15-tisíc ľuďmi, ale nakoniec sa na stanovené miesta dostavilo len niekoľko sto ľudí, z ktorých polícia zaistila 450.⁷⁸ Tak sa na poslednú chvíľu rozbehnutiu väčšej akcie podarilo zabrániť. O tomto „Vianočnom pokuse“ boli včas upovedomené aj československé orgány, ktoré rýchlo vykonali protiopatrenia. Konanie maďarskej vlády z tohto dôvodu vnímali v ČSR aj napriek menším výhradám ako korektné, čo malo pozitívny vplyv aj na následný

73 *Slovák*, 1. 10. 1920, s. 1; *Slovenský denník*, 2. 10. 1920, s. 2.

74 MOL. Küm. K 64 1920-7-391.

75 MOL. Küm. K 64 1920-7-423.

76 Už 10. októbra sa Teleki opätovne verejne vyjadril, že Maďarsko musí prijať Trianon (lebo prehrali vojnu). *Slovenský denník*, 12. 10. 1920, s. 2.

77 MOL. Küm. K 64 1921-48/II-412; Tamže, Inštrukcie z 23. 10. 1920. K otázke politiky maďarskej menšiny na Slovensku v tomto období pozri: ZELENÁK, P.: Maďarská menšina v geopolitických reláciách Slovenska. In: *Pohľady na slovenskú politiku*. (Ed. M. Pekník), Bratislava : Veda, 2000, s. 199-227; ANGYAL, B.: *Érdekvédelem és őnszerveződés*. Galanta-Dunajská Streda : Liliium Aurum-Forum Institute, 2002, 348 s.

78 MOL. ME. K 27 Mtj. 23. 12. 1920-54.

pokus o zblíženie.⁷⁹ Spôsob ani podmienky uskutočnenia „Vianočnej akcie“ neboli v danom momente v záujme Maďarska, ktoré nemalo potrebnú zahraničnopolitickú ani materiálnu podporu. Z tohto dôvodu bolo nutné zabrániť konfliktu a potlačiť tieto revolučne ladené skupiny, pôvodne podporované maďarskou vládou. Napriek uvedenej snahe, však vinou zlej komunikácie medzi povstalcami, sa malá prestrelka na poľsko-československých hraniciach odohrala. Krakovská tlač dokonca uverejnila informáciu, že na Slovensku vypuklo povstanie a zažehala mu veľa úspechov. Avšak ako sa onedlho ukázalo, aj poľské najvyššie velenie vnímalo celú akciu ako nevhodnú a zle načasovanú, ktorá by iba komplikovala situáciu.⁸⁰

NEÚSPECH VOJENSKÝCH PLÁNOV

Ukončenie poľsko-sovietskeho konfliktu a ukončenie francúzsko-maďarských rokovaní (november 1920) mali zásadný vplyv na formovanie ďalších priorít maďarskej zahraničnej politiky. Nástup Philippe Berthelota do čela Quai d'Orsay (október 1920), postupné preorientovanie sa Poľska na spoluprácu s Malou dohodou, podpísanie dohody o menšinách medzi Poľskom a ČSR v novembri 1920, neschopnosť dohodnúť sa s Rumunskom, ktoré tiež zlepšovalo svoje vzťahy s ČSR, či vyriešenie taliansko-juhoslovanského konfliktu a podpísanie tzv. Rappalskej zmluvy (november 1920), ktorá potvrdzovala mierové zmluvy a bola zacielená proti reštaurácii moci Habsburgovcov v strednej Európe, vážne zatrasli maďarskými predstavami o budúcom (pre)usporiadaní regiónu. Spomenuté zmeny zároveň zvyšovali zahraničnú izoláciu Maďarska. Zahraničie tlačilo na to, aby budapeštianska vláda čím skôr ratifikovala mierovú zmluvu, čo sa stalo dňa 15. novembra 1920. Týmto aktom maďarský parlament oficiálne uznal aj ostatné nástupnícke štáty monarchie.

Na prelome rokov 1920 a 1921 Maďarsko nemalo veľa možností na vystúpenie z izolácie. Po neúspešných rokovaníach s Francúzskom sa nečrtala ani podpora zo strany ostatných veľmocí. Nástupnícke štáty postupne pracovali na súlade vzájomných vzťahov, čím odpaďovala možnosť využiť ich rivalitu proti sebe. Nemecko v danom čase nemalo dostatočný vplyv a v takejto situácii sa nedala očakávať výraznejšia podpora ani z tejto strany. Nová Telekiho vláda (od 16. decembra 1920) preto medzi svoje zahraničnopolitické priority zahrnula konsolidáciu hospodárskych pomerov a dohodu so susedmi.⁸¹ V tomto smere vyzneli aj novoročné prejavy premiéra Telekiho a regenta Horthyho. Zabránenie útoku voči ČSR, zdôrazňovanie nutnosti dohody so susedmi a najmä neoficiálne rokovania, ktoré viedol gróf László Szapáry v Prahe s viacerými významnými predstaviteľmi čs. politiky, poukazovali na ochotu Maďarska dohodnúť sa s ČSR. Významným predstaviteľom takejto koncepcie bol nový minister zahraničia Gustáv Gratz (vo funkcii od 17. januára 1921), ktorý presadzoval nutnosť dohody so susedmi (aspoň s jedným z nich). Za primárne považoval doriešenie základných „životne dôležitých“ otázok, najmä hospodárskeho charakteru. Situáciu vzniknutú zánikom monarchie vnímal ako škodlivú, keď ako dôsledok vzájomných nedorozumení nástupníckych štátov môže vplyv v regióne získať niekto cudzí. Zmenu hraníc bolo podľa neho možné dosiahnuť len po vzájomnej dohode, pričom predpokladal, že prá-

79 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 241, 242, 243. Na nebezpečie, ktoré podobná akcia pre Maďarsko predstavuje, upozornil Telekiho aj vedúci francúzskej vojenskej misie v Budapešti, gen. Maurice Hamelin. Teleki sa vyjadril, že informácie o „Vianočnej akcii“ mu poskytol nemenovaný poslanec parlamentu 22. decembra 1920 a následne vláda prijala aj protiopatrenia. Naproti tomu čs. strana tvrdila, že Teleki začal konať až po Hamelinovom zákroku. SNA, f. V. Šrobár, šk. 15, inv. č. 803.)

80 MOL. Küm. K 64 1925-7/b-17, 43; Slovenský denník, 29. 11. 1920, s. 2.

81 NN 1920-22, VII., 17. 12. 1920, 137. zasadnutie parlamentu.

ve na čs. strane je možné docieľiť v tomto smere isté ústupky. Ani Gratz sa však úplne nevzdal myšlienky revízie a dohodu so susedmi považoval za nutnú aj z hľadiska osudu maďarských menšín.⁸²

Pokri týchto snahách aj začiatkom roku 1921 pokračovali vojenské rokovania so zástupcami Poľska a maďarská diplomacia sa pokúsila aj o obnovenie rokovaní s Francúzskom.⁸³ V januári 1921 vznikol tajný plán, na základe ktorého mali z Maďarska cez ČSR prechádzať do Poľska utečenci v počte viacerých peších divízií, ktorých by spoločnými silami vycvičili a vyzbrojili. Počítalo sa s ich využitím ako neregulárnej armády (tzv. szabadsapatok) pri podpore maďarského vojska na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. Poľský generálny štáb dokonca vydal rozkaz na vytvorenie samostatnej kancelárie, ktorej úlohou bola starostlivosť o tieto osoby. Organizátori (Ágoston Stefán, Tadeusz Rozwadowski) požiadali aj o oficiálnu podporu poľskej vlády a s pomocou diplomacie sa naďalej pokúšali podporovať vznik bloku Poľska, Rumunska a Maďarska.⁸⁴ Začiatkom februára 1921 sa však ukázalo, že v daných podmienkach je poľsko-maďarská spolupráca na anti-boľševickej platforme s podporou Francúzska nereálna.⁸⁵ Pod vplyvom francúzskeho tlaku, smerom k zlepšeniu vzťahov s ČSR, sa poľská politika začala zblížovať s Malou dohodou. Začiatkom marca 1921 došlo k podpísaniu rumunsko-poľskej obrannej zmluvy a minister zahraničia Eustachy Sapieha otvorene oznámil maďarskému vyslancovi Istvánovi Csekonicsovi, že v danej politickej situácii nie je možné robiť spoločnú politiku. Zároveň tiež vyjadril Maďarsku svoje sympatie a vieru, že čas zmeny ešte len príde. Vo vzťahu k ČSR zdôraznil, že každý predsa vie, že táto efemérna štátnosť sa sama od seba zosype.⁸⁶ Ešte väčším neúspechom pre Maďarsko sa skončila sondáž v Rumunsku.⁸⁷ Tak hospodárske, ale aj politické determinanty zapríčinili, že na jar 1921 sa v maďarskej zahraničnej politike presadili sily, ktoré sa pokúšali o zblíženie s ČSR.⁸⁸

Následkom neúspešných pokusov bývalého panovníka Karola Habsburského o návrat na maďarský/uhorský trón, na jar a jeseň roku 1921, sa ďalej zhoršovala medzinárodná aj hospodárska situácia Maďarska. V tomto čase, nová maďarská vláda, vedená grófom Istvánom Bethlenom (od 14. apríla 1921), oveľa jasnejšie ako jej predchodcovia, pretláčala konsolidačný kurz. Postupne tak došlo k vnútornej konsolidácii, k čomu napomohlo aj získanie veľkej medzinárodnej pôžičky v roku 1924. Boli potlačené ozbrojené polovojenské skupiny a zrušené viaceré iredentistické organizácie a spolky. Od prelomu rokov 1920/1921 sa obnovil starý kurz menšinovej politiky, ktorú striktnie definoval menšinový zákon č. XLIV z roku 1868. Jej konkrétna podoba ostala vplyvom jej zahraničnopolitického významu otvorená, ale oproti sľúbeným garanciam v rokoch 1919 – 1920 išlo o krok späť. V nasledujúcom období sa zásadne pretransformovali a centralizovali inštitúcie zaoberajúce sa touto problematikou. Maďarská vláda sa snažila aktívne zapojiť do európskych štruktúr, aby tak navodila zlepšenie vnútorných aj zahraničných pozícií krajiny. V takejto situácii sa prípadné plány vojenských akcií dostali na perifériu maďarskej vládnej politiky. Pritom rozvoj armá-

82 GRATZ, G.: *Magyarország a két világháború között*. Budapest : Osiris, 2001, s. 39-41.

83 PDF II, dok. 28, 29.

84 MOL. Küm. K 64 1925-7/b-17, 43.

85 PDF II, dok. 97.

86 MOL. Küm. K 64 1921-7/b-70; PDF II, dok. 100; K zahraničnej politike Poľska v tomto období: ESSEN, A.: *Polska a Mala Ententa 1920-1934*. Warszawa-Kraków : Wydawnictwo naukowe PWN, 1992, s. 49-52.

87 MOL. Küm. K 64 1921-41-123; PDF II, dok. 101, 115. Porovnaj tiež s: AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 255, 259.

88 TÓTH, A.: První bilaterální jednání mezi Československem a Maďarskem (1921) – Bruck an der Leitha. In: *Moderní dějiny 9*, 2001, s. 118-157.

dy bol do roku 1927 ovplyvnený aj prítomnosťou spojeneckej vojenskej kontrolnej komisie. Taktiež zahraničnopolitické determinanty (čiastočná izolácia krajiny) zásadne vplývali na možnosti Maďarska. V skúmanom období maďarská armáda ani početnosťou ani výzbrojou nemohla súperiť s ozbrojenými silami susednými štátov.⁸⁹ Napriek týmto faktom, aj naďalej v tajnosti prebiehali rôzne konšpiračné snahy, koordinované najmä Dízš tér a Úradom ministerského predsedu, ktorých cieľom bola destabilizácia susedných krajín.

M. MICHELA: DIE UNGARISCHE POLITIK UND PLÄNE DER BEWAFFNETEN AKTION
IN DER SLOWAKEI IN DEN JAHREN 1919-1920

Die Studie widmet sich den militärischen Plänen der ehemaligen ungarischen Eliten, die zur Wiederbeifügung der Slowakei zum Ungarn führen sollten. In den Jahren 1919-1920 entstanden gleich einige, wobei gerade die „slowakische Frage“ zur primär lösbaren Aufgabe auf dem Weg zur Erneuerung der Integrität von Ungarn zählte. Diese Tatsache widerspiegelte sich auch in den Aktivitäten der Regierungskreise in Budapest, die ihre eigenen iredentistischen Organisationen aufbauten und Bewegungen unterstützten, derer Tätigkeit die Idee der tschechoslowakischen Staatlichkeit unterwühlten. In dieser Richtung engagierten sich markanter vor allem Gruppen von Emigranten, die freiwillig oder zwangsweise das Gebiet der entstehenden Republik verliessen.

Die Studie verweist auf die konkreten militärischen Pläne und aussenpolitischen Konzeptionen, die in Ungarn im Herbst 1919, also in der Zeit des Eintritts vom kontrarevolutionellen Regime, und folglich auch in 1920 an der Zeitnähe gewannen. In der Folge von verschiedenen aussenpolitischen, innenpolitischen, aber auch anderen Determinanten, kam es zur fortlaufenden Überarbeitung dieser Pläne. An ihrer Zusammenstellung und an der organisatorischen Tätigkeit nahmen ausser Generalstab auch mehrere zivile Institutionen und Ämter teil, wobei die Schlüsselrolle die schon erwähnten Emigrantsgruppen spielten. Diese unterhielten die Beziehungen mit den „abgerissenen“ Gebieten, übten weitreichende propagandistische Tätigkeit aus und nahmen auch an dem Aufbau der untertägigen Strukturen teil, die im Fall eines bewaffneten Konfliktes zu Gunsten der ungarischen Partei aktiviert werden sollten.

Bis zur Unterzeichnung des Friedensvertrages von Trianon am 4. Juni 1920 waren die Aktivitäten der pro-ungarischen Kräfte am intensivsten. Der polnisch – sowjetische militärische Konflikt gab folglich der Änderung von status quo eine neue Hoffnung. Neben den diplomatischen Verhandlungen über militärische Hilfe für Polen verlief weiter auch die geheime Organisation mit dem Ziel in der Slowakei Aufstand auszulösen, der zur Erreichung einer gemeinsamen ungarisch – polnischen Grenze auf Kosten der Tschechoslowakei führen sollte. Ungarn gewann für seine Pläne nicht genug Unterstützung im Ausland und dieser Zustand komplizierte auch die Beendigung des polnisch – sowjetischen militärischen Konfliktes. Die Tschechoslowakei stärkte dabei ihre Position und schloss Bündnisvertrag mit dem Königreich von Serben, Kroaten und Slowenen ab. Ausser aussenpolitischer Unterstützung mangelte Ungarn in der gegebenen Situation an militärische und wirtschaftliche Potential. In dieser Situation schienen alle Revisionspläne höchstens riskant. Aus diesen Gründen stellte der Regierungschef Teleki die ganze Aktion ein und verschob sie auf den Nimmestag.

89 K početnému stavu maďarskej armády pozri: DOMBRÁDY, TÓTH, ref. 46, s. 18-25.